สรุปสาระสำคัญหลักการของกฎหมายว่าด้วยปัญญาประดิษฐ์

ความเป็นมาและสภาพปัญหา

ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ สามารถก่อให้เกิดโอกาสใหม่ในการปรับปรุงประสิทธิภาพของภาคอุตสาหกรรมและภาครัฐ ตลอดจนยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในหลากหลายมิติ อย่างไรก็ตาม การใช้งานปัญญาประดิษฐ์ยังมีความเสี่ยงและข้อกังวลในด้านต่าง ๆ เช่น การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (Data Privacy) ความปลอดภัยของระบบ (Security) การตัดสินใจที่เป็นธรรมและไม่เลือกปฏิบัติ (Fairness & Non-Discrimination) ตลอดจนผลกระทบต่อการจ้างงานและจริยธรรมของสังคม ดังที่ปรากฏจากการเก็บข้อมูลอุบัติเหตุหรือเหตุร้ายขององค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (The Organization for Economic Cooperation and Development: OECD) ในโครงการ OECD AI Incidents Monitor (AIM) หรือการเก็บข้อมูลอุบัติเหตุหรือเหตุร้ายของ Partnership on AI ในโครงการ AI Incident Database

ประเทศไทยเคยมีการเสนอร่างกฎหมายเกี่ยวกับปัญญาประดิษฐ์ 2 ฉบับ ได้แก่ ร่างพระราชกฤษฎีกา การประกอบธุรกิจบริการที่ใช้งานระบบปัญญาประดิษฐ์ ที่ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยภายใต้โครงการจ้างที่ปรึกษาของสำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (ส.ด.ช.) และร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการส่งเสริมและสนับสนุนนวัตกรรมปัญญาประดิษฐ์แห่งประเทศไทย ที่สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ภายใต้โครงการจ้างที่ปรึกษาของสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ โดยเป็นร่างกฎหมายที่ได้พัฒนาขึ้นในระยะเวลาที่การพัฒนาและประยุกต์ใช้ Generative AI ไม่ได้แพร่หลาย

ในระยะเวลาต่อมา สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (สพธอ.) ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมให้ดำเนินการทบทวนร่างพระราชกกฤษฎีกาการประกอบธุรกิจบริการที่ใช้งานระบบปัญญาประดิษฐ์ และร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการส่งเสริมและสนับสนุนนวัตกรรมปัญญาประดิษฐ์แห่งประเทศไทย ให้สอดคล้องกับความก้าวหน้าในการพัฒนาทางด้านปัญญาประดิษฐ์ กฎหมายและแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องในต่างประเทศ และบริบทภายในประเทศ

กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม โดยสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (สพธอ.) หรือ ETDA จึงได้เร่งเดินหน้าจัดทำ “(ร่าง) หลักการของกฎหมายว่าด้วยปัญญาประดิษฐ์” เพื่อเป็นกรอบกำกับดูแลที่ชัดเจน โปร่งใส และสอดคล้องกับสถานการณ์เทคโนโลยีในปัจจุบัน โดยเฉพาะ การใช้งาน AI ที่มีความเสี่ยงสูง ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสิทธิ เสรีภาพ หรือความปลอดภัยของประชาชน ภายใต้เป้าหมายใหญ่คือ การสร้างสมดุล

ระหว่าง “การส่งเสริมการพัฒนานวัตกรรม”และ“การปกป้องประโยชน์สาธารณะ”โดยจะเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับหน่วยงานรัฐและภาคเอกชนในการออกแบบแนวปฏิบัติ หรือมาตรการควบคุมที่เหมาะสมกับระดับความเสี่ยงของ AI ในแต่ละบริบท ตลอดจนรองรับแนวทางการกำกับดูแลในหลายระดับ ทั้ง Soft Law และ Hard Law ให้เกิดขึ้นอย่างยืดหยุ่น แต่ยังคงยึดมั่นในหลักความรับผิดชอบ โปร่งใส และเคารพสิทธิมนุษยชนตามหลักสากล

หลักการหรือประเด็นสำคัญของร่างกฎหมายปัญญาประดิษฐ์หรือสาระสำคัญของร่างหลักการกฎหมายปัญญาประดิษฐ์

1. การวางกรอบทางกฎหมายเกี่ยวกับการพัฒนาและการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ โดยจะให้ความสำคัญกับความเสี่ยงในด้านการพัฒนาหรือการประยุกต์ใช้ที่ไม่สอดคล้องกับธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์ (Misalignment) และความเสี่ยงโดยอ้อมที่จะเกิดขึ้นในอนาคตและอาจมีผลกระทบสูง

1.1 ความเสี่ยงโดยอ้อมที่จะเกิดขึ้นในอนาคตและอาจมีผลกระทบสูงที่มักจะมีลักษณะเป็นเรื่องคุณค่าหรือความเสี่ยงที่นามธรรมจะได้รับการกำกับภายใต้กรอบคิดของปัญญาประดิษฐ์ความเสี่ยงต้องห้าม และความเสี่ยงในด้านการพัฒนาหรือการประยุกต์ใช้ที่ไม่สอดคล้องกับธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์ (Misalignment) จะได้รับการกำกับภายใต้กรอบคิดของปัญญาประดิษฐ์ความเสี่ยงสูง

1.2 กฎหมายจะไม่กำหนดรายการสิ่งที่จะนับเป็นปัญญาประดิษฐ์ความเสี่ยงต้องห้าม และปัญญาประดิษฐ์ความเสี่ยงสูงทันที แต่จะวางกรอบอำนาจให้ "หน่วยงานที่จะใช้บังคับกฎหมายนี้" และ "หน่วยงานกำกับดูแลในแต่ละภาคส่วน" (sectoral regulator) มีกระบวนการหารือร่วมกันเพื่อที่จะกำหนดกรณีที่มีความเสี่ยงต้องห้าม หรือความเสี่ยงสูงได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

1.3 สำหรับปัญญาประดิษฐ์ความเสี่ยงต้องห้าม กรณีที่กำหนดออกมาแล้ว บุคคลจะต้องไม่ประยุกต์ใช้และจะมีการใช้โทษปรับเป็นพินัยสำหรับกรณีที่ฝ่าฝืน

1.4 สำหรับปัญญาประดิษฐ์ความเสี่ยงสูง ได้แก่

1.4.1 วางกรอบของการใช้ความระมัดระวัง (duty of care) ในอุตสาหกรรมปัญญาประดิษฐ์ผ่านกรอบคิดว่าด้วย "การบริหารจัดการความเสี่ยง" เพื่อให้มีความชัดเจนขึ้นเพื่อลดต้นทุนจากความไม่แน่นอนในทางกฎหมายที่จะเกิดขึ้นได้ในกรณีที่มีการพิพาท และได้สร้างกรอบอำนาจร่วมกันของหน่วยงานกำกับดูแลในแต่ละภาคส่วน (sectoral regulator) ในการกำหนดรายละเอียดที่แตกต่างกันตามระดับความอ่อนไหวหรือความสำคัญของประเด็น ซึ่งอาจแตกต่างกันตามลักษณะเฉพาะของแต่ละภาคส่วน โดยจะกำหนดกลไกให้มีการหารือร่วมกันเพื่อผสานความเป็นเอกภาพในการกำหนดรายละเอียดของแต่ละภาคส่วน

1.4.2 กำหนดผู้ให้บริการปัญญาประดิษฐ์ความเสี่ยงสูงที่ไม่ได้ตั้งอยู่ในประเทศไทยจะต้องมีหน้าที่ในการตั้งการมีผู้แทนทางกฎหมาย (legal representative)

1.4.3 กำหนดให้ผู้ให้บริการปัญญาประดิษฐ์ความเสี่ยงสูงมีหน้าที่ในการแจ้งเหตุร้ายแรงที่เกิดขึ้นจากปัญญาประดิษฐ์ของตน

1.4.4 สำหรับสภาพบังคับ ร่างหลักการนี้มุ่งหมายจะให้กรอบของการใช้ความระมัดระวัง (duty of care) เพื่อประโยชน์ทางด้านความแน่นอนชัดเจนของกฎหมายในการพิจารณาถึงความคาดหวังของสังคมต่อการใช้ความระมัดระวังของผู้ให้บริการและผู้ประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ ร่างหลักการนี้จึงให้ความสำคัญกับประโยชน์ในทางข้อสันนิษฐานแก่ผู้ให้บริการหรือผู้ประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในกรณีที่ปฏิบัติตาม หรือให้ประโยชน์ในทางข้อสันนิษฐานแก่ผู้เสียหายในกรณีที่ผู้ให้บริการหรือผู้ประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ไม่ได้ปฏิบัติตาม อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้อยู่ในระหว่างการพิจารณาและเปรียบเทียบกับสภาพบังคับอื่นๆ

1.5 สำหรับความเสี่ยงเดิมที่มีความรุนแรงขึ้นจากการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้เป็นเครื่องมือ (Misuse) ยกตัวอย่างเช่น การเผยแพร่ข่าวปลอม การสร้างภาพอนาจาร หรือการส่งเสริมความรุนแรงในสังคม จะเป็นประเด็นที่ให้เป็นไปตามกฎหมายที่มีอยู่เดิม

2. การรับรองหลักการพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อการมองของระบบกฎหมายที่มีต่อปัญญาประดิษฐ์

2.1 หลักการไม่เลือกปฏิบัติในการจะให้ผลทางกฎหมายแก่การกระทำจากปัญญาประดิษฐ์เพียงเพราะการกระทำนั้นไม่ได้มีการแทรกแซงจากมนุษย์ (non-discrimination)

2.2 หลักการที่ถือว่าปัญญาประดิษฐ์เป็นเพียงเครื่องมือของมนุษย์

2.3 หลักการว่าด้วยข้อยกเว้นเกี่ยวกับการกระทำที่เกิดขึ้นจากปัญญาประดิษฐ์ โดยไม่สามารถคาดหมายได้อย่างสมเหตุสมผล

3. การกำหนดมาตรการส่งเสริม

3.1 การกำหนดข้อยกเว้นเกี่ยวกับการใช้ข้อมูลที่มีลิขสิทธิ์ตามหลักการ Text and Data Mining (TDM)

3.2 การมีสนามทดสอบ (Sandbox) ที่จะกำหนดความรับผิดชอบให้ชัดเจน และเปิดโอกาสให้ใช้ข้อมูลส่วนบุคคลที่เคยเก็บบนวัตถุประสงค์มาใช้ในการพัฒนาหรือทดสอบปัญญาประดิษฐ์ที่มีวัตถุประสงค์ตามที่หลักเกณฑ์กำหนด

4. การกำหนดให้ศูนย์ธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์ (AI Governance Clinic: AIGC) สนับสนุนการดำเนินการตามกฎหมายในเชิงปฏิบัติการและเทคนิค เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ